İkinci Dünya Savaşı Döneminde Türkiye - İspanya İlişkileri (1939-1945)¹

Murat Yüksel

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9517-6241>

Doktora Öğrencisi / Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Erzincan – TÜRKİYE

Doç. Dr. Mehmet Özmenli

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8616-0712>

Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Giresun – TÜRKİYE

Makale Geçmişi	Öz
Geliş: 03.09.2019 Kabul: 27.12.2019 On-line Yayın: 31.12.2019	İspanya ve Türkiye, modern tarihe izlerini bırakan ve köklü bir geçmişe sahip olan ülkelerdir. 1939 yılında Nazi Almanyası'nın bir tehdit olarak etkisini göstermeye başlamasından önceki süreçte her iki ülkenin durumunun da hassasiyet arz ettiğini söylemek mümkündür. Öyle ki, İspanya üç yıl süren bir iç savaştan henüz çıkmışken, Türkiye ise 1919 – 1923 yılları arasında büyük bir Kurtuluş Savaşı vermiş ve zaferle sonuçlanan bu savaşın ardından Cumhuriyeti ilan etmiştir. Bu dönemde, her iki ülke için de ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmaya yönelik bir plana ihtiyaç söz konusu olmuştur. Bu nedenle, iki ülke de yeni maceralardan ve tehlikeli girişimlerden kaçınma yoluna gitmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın cereyan ettiği 1939-1945 yılları arasında, hem İspanya hem de Türkiye tarafsız kalma hususunda hemfikir bir tavır sergilemiş ve tarafsızlık durumunu sürdürmek için etkin bir diplomasiye ve sağ duyuya ihtiyaç duymuşlardır. Coğrafi olarak birbirinden uzak iki akdeniz ülkesi olan İspanya ve Türkiye'nin 1939 sonrası iç ve dış siyasetteki pozisyonlarının birbirine benzemesinden dolayı konu tercih edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti tarihi açısından incelenmemiş olması da çalışmamızda etken olmuştur. Çalışmamızda literatür taraması yaparken özellikle İspanya politikaları için David Salinas'ın eserinden yararlanılmıştır. Türk dış politikası açısından da cumhuriyet arşivi ve TBMM zabıtları dikkate alınmıştır. Dışışleri yetkilileri hem Türk ve hem de İspanya tarafından bilgi edinmek mümkün olmamıştır.
Anahtar Kelimeler	
Türkiye İspanya İkinci Dünya Savaşı Politika İdeoloji	
Araştırma Makalesi	
DOI: http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.36860	

Atıf Bilgisi / Reference Information

Yüksel, M. ve Özmenli, M. (2019). İkinci Dünya Savaşı Döneminde Türkiye-İspanya İlişkileri (1939-1945). *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 77, Winter, p. 293-300.

¹ Bu çalışma, 30.06.2019 tarihinde Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde savunması yapılan "İkinci Dünya Savaşı Döneminde Türkiye-İspanya İlişkileri (1939-1945)" adlı Yüksek Lisans tezinden çıkarılarak oluşturulmuştur.

Turkey- Spain Relations During The Second World War (1939-1945)

Murat Yüksel

PhD Student / Erzincan University, Institute of Social Sciences, Department of Social Studies Education,
Erzincan – TURKEY

Assoc. Dr. Mehmet Özmenli

Giresun University, Faculty of Education, Department of Social Studies Education, Giresun – TURKEY

Article History

Submitted:03.09.2019

Accepted: 27.12.2019

Published Online: 31.12.2019

Key Words

Turkey
Spain
Second World War
Policy
Ideology

Research Article

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.36860>

Abstract

Spain and Turkey are the countries left behind traces the modern history with their long-standing background. It is possible to say that the situation of both countries was sensitive in the period before Third Reich started to show its effect as a threat in 1939. In fact, while Spain turned out three years of civil war yet, Turkey put across a great war of independence and declared the republic after the war that resulted in victories. During this period, a plan for economic, social and cultural development was needed for both countries. Therefore, both countries had avoided new adventures and dangerous initiatives. Between the years 1939-1945, took place the Second World War, Spain and Turkey showed a similar attitude in matter that remain neutral and they needed effective diplomacy and the right sense to maintain their neutrality.

Geographically distant from the two Mediterranean countries, Spain and Turkey because of its resemblance to each other after the 1939 position in domestic and foreign policy issues is preferred. Have not studied the history of the Republic of Turkey has also been active in our study.

In the present study, the work of David Salinas was used especially for Spanish policies In terms of Turkish foreign policy, the archives of the Republic and the records of the Turkish Grand National Assembly have been taken into account. It has not been possible to obtain information from the Turkish and Spanish foreign authorities.

1. Giriş

Avrupa'nın siyasi, ekonomik ve askeri anlamda öncü ülkelerinden biri olan Almanya'nın, komşu ülkesi Polonya'ya 1 Eylül 1939 yılında saldırı gerçekleştirmesi ile başlayan ve yaklaşık olarak altı yıl süren İkinci Dünya Savaşı; çeşitli fikir akımlarının, ırkçı kutuplaşmaların, okyanus aşırı ülkelerin dolaylı etkilerinin ve bölgesel mücadelelerin neticesinde fiiliyata dökülmüştür. Tarih sayfalarına kara bir süreç olarak geçen bu çetin harp dönemi, çeşitli milletlere mensup milyonlarca insanın hayatını kaybetmesi ile sonuçlanmış ve sonraki kuşaklar üzerinde özellikle zihinsel, fikirsel ve psikolojik anlamda kalıcı etkiler bırakmıştır.

Gerek siyasi gerekse askeri boyutu ile öne çıkan bu savaşın seyrine bizzat dahil olan ülkeler olduğu gibi tarafsızlığı seçen ülkeler ve dolaylı olarak bir tarafa destek veren ülkeler de mevcuttur. Atatürk'ün ölümünün hemen akabinde gerçekleşen ve yeni lider İsmet İnönü'nün karşısına özellikle politik anlamda keskin bir viraj olarak çıkan İkinci Dünya Savaşı, izlenilen denge siyasetinin neticesinde Türkiye'yi aktif olarak savaşın dışında tutmuştur.

Ancak hem Müttefik ülkelerin baskıları hem de iç siyasette tezahür eden kıvılcımlar Türkiye Cumhuriyeti'ni pasif bir şekilde de olsa savaş sürecine dahil etmiştir. Bu doğrultuda savaşın öncesi ve esnası dikkate alınırsa özellikle Almanya, Rusya, İngiltere ve Fransa tarafından siyasi baskı gören ve dolaylı da olsa savaş ortamına çekilmeye çalışılan bir Türkiye profili görmek mümkündür. Kritik bir geçiş noktası niteliğindeki Boğazların Türkiye kontrolünde olması bu tablonun ortaya çıkmasında en önemli belirleyici etken olmuştur. Türkiye'yi safına çekmeyi başaracak olan bloğun savaşta istediği zafere daha kolay erişmesi yadsınamaz bir gerçek haline gelmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin savaşa dahil olma ihtimali dahi savaşın seyrini doğrudan doğruya değiştirebilecek bir seçenek olarak değerlendirilmiştir. Tam olarak da bu noktada Milli Şef İsmet İnönü'nün denge siyaseti etkin bir şekilde devreye girmiş ve *"ne bir ülkenin tam olarak yanında ne de bizzat karşısında"* anlayışı ile hareket edilmiştir.

Diğer yandan, İkinci Dünya Savaşı sırasında Franco'nun uyguladığı İspanya Dış Politikası, bu politikanın uygulamaya konduğu ilk andan günümüze kadar güncelliğini yitirmeden gelen bir tartışma konusu olmuştur. Bu konu üzerinde var olan gerek tarihi gerekse siyasi tartışmalar halen canlılığını sürdürmektedir. Mez-kûr tartışmaların ele aldığı bu konu, genel bağlamda, birbirine karşıt iki kutba ayrılan taraflarca farklı şekillerde yorumlanmaktadır.

Taraflardan biri olan ve aşırı sağcı (*filofranquista*) olarak adlandırılan yaklaşım, kendini pragmatik istemli bir tarafsızlık politikası çerçevesinde tanımlamakta ve çatışmanın her iki tarafıyla da mesafesini koruyarak herhangi bir tartışmaya girmekten kaçınmaktadır (Doussinague 1949, 359-360). Taraflardan bir diğeri ise, aşırı sağcı yaklaşımın aksine, rejimin davranışını yalnızca dönemin şartlarının gerektirdiği etkilere dayandırmaktadır. Bu yaklaşım, Franco'nun dış politikasını nitelikli bir tarafsızlık politikası olarak gören varsayımdan oldukça uzaktadır, hatta yer yer açıkça Franco karşıtıdır (Hoare 1946, 285 – 286).

2. 1939 – 1945 Arası Dönemde Türkiye ve İspanya

20. yüzyılın en önemli siyasi ve askeri gelişmelerinden birisi olan ve ardında bıraktığı kutuplaşan ülkelerin yanı sıra milyonlarca insan kaybı ile hafızalardaki yerini koruyan İkinci Dünya Savaşı'nın cereyan ettiği 1939-1945 yılları, Genrral Francisco Franco'nun tahakkümü altındaki İspanya'nın üç yıl süren iç savaşının bittiği ve Türkiye Hükümetinin İspanya İç Savaşı boyunca İspanya ile yakından ilgilenen Dr. Refik Saydam ve İsmet İnönü tarafından yönetildiği bir süreçtir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce göreceli olarak soğuk olan Türkiye – İspanya ilişkileri, savaşın dinamikleri ile şekillenmiş ve 1945 yılına kadar geçen süreçte gittikçe yakınlaşmış ve sıcak bir hal almıştır. Öyle ki, bu iki ülkeden birinin Almanya lehine ya da aleyhine savaşa girmesinin iki ülkenin ilişkileri üzerinde belirleyici bir unsur olduğu yönünde bir değerlendirme yapmak mümkündür (Salinas 2011, 17).

2.1. 1939 – 1940 Yıllarındaki Gelişmeler

1939 yılı boyunca Türkiye ve İspanya arasındaki diplomatik ilişkiler Büyükelçi Carlos L. Doriga öncülüğünde yürütülmüştür. Hitler'in Avrupa'ya yönelik taarruz hazırlıklarını tamamlanmak üzere olduğu Haziran ayına gelindiğinde, mezkur dönemde İspanya'nın Burgos kentinde yer alan İspanyol Hükümeti ile Türkiye Hükümeti bu süreçte izleyecekleri politikalar hakkında karşılıklı müzakerelerde bulunmuşlardır. Bu şartlar altında, başlangıçta Hitler ve Stalin'in Müttefik olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, üzeri örtük bir şekilde uygulanan ve hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamayan Sovyet Rusya'nın İspanya'ya yönelik politikası, İspanya tarafında merak uyandırmıştır. Öyle ki, hayli yıpratıcı bir iç savaştan henüz çıkmış İspanya ne ekonomik ne askeri bağlamda, yeni maceralara yelken açacak durumda değildir. Aynı şekilde, 1914 – 1918 yılları arasında büyük bir savaş atlatan ve o dönemdeki müttefiki Almanya'nın yenilgisi ile birlikte yenilmiş kabul edilen ve bütün bunlara karşın 1923 yılında bağımsızlığını ilan eden Türkiye Cumhuriyeti de herhangi bir savaşa dahil olma ihtimalinden kaçınmayı tercih etmiştir (Salinas 2011, 17).

Carlos L. Doriga'nın Burgos'taki İspanyol Yönetimine sunmak üzere kaleme aldığı 2 Haziran 1939 tarihli raporda şu ifadeler yer verilmektedir (Salinas 2011, 17):

“... Türkiye Dışişleri Bakanı Sayın Şükrü Saraçoğlu, Yoldaş Potemkin'in geçtiğimiz nisan ayında gerçekleştirdiği Türkiye ziyaretine karşılık iade-i ziyarette bulunmak için Moskova'ya gidecek. Doğrusunu söylemek gerekirse, İngiltere ile Türkiye arasında imzalanan antlaşmanın sonuçlanmasına karşı çıkmayarak buna imkan tanıyan Sovyet Dışişleri Komiser Vekili ile Ankara'da gerçekleştirilen görüşme, Balkanlara dair çözüm arayışının gayri resmi temsilcisi olan Sovyet Hükümeti ile İngiltere arasındaki müzakerelerin kolaylaştırılmasını amaçlamaktadır.”

23 Ağustos 1939 tarihinde İstanbul'a ulaşan “Cabo San Agustin” adlı İspanyol Ticaret gemisine, Feodosya limanından yola çıktıktan sonra Sovyetler Birliği tarafından el konmuştur. İspanya Büyükelçisi'nin belirttiğine göre sayıları 34 olan denizciler, İstanbul Limanında güvenlik güçleri tarafından “Magallanes” adlı İspanyol gemisine nakledilmişlerdir. İstanbul'daki İspanya Konsolosluğu tarafından İstanbul Liman Mıntıka Reisliğine yazılan bir yazıda mezkur geminin Türk limanlarına iltica etmesi durumunda zaptedilmesi talep edilmiştir.²

1 Eylül 1939 tarihinden itibaren devam eden beş yıl boyunca, İspanya ve Türkiye karşılıklı ilişkilerini iki tarafsız ülke olarak yürütme yoluna gitmişlerdir. Bir hayli sert ve zor koşulların hüküm sürdüğü bu beş yıl boyunca, Ankara ve İstanbul'da görevli İspanyol diplomatlar, Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Balkanlardaki siyasi, ekonomik ve askeri hareketlerini ve tutumlarını Madrid'e raporlamak ile görevlendirilmiştir. Söz konusu bu coğrafyada İspanya'nın mevcut dönemde ve ilerleyen zamanda izleyeceği politikaların henüz belirlenmemiş olduğunu belirtmekte yarar vardır.

9 Kasım 1939 tarihinde Büyükelçi Doriga ile Türk Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu arasında bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Doriga'ya göre, Saraçoğlu gelecekte de her iki ülkenin ilişkilerinde sıcaklığın korunması ve ilişkilerin dostça bir atmosferde sürdürülmesi yönünde bir yaklaşım sergilemiştir. 1939 yılında Avrupa'nın genel durumu dikkate alındığında, bu görüşmenin oldukça iyi bir diplomatik davranış olduğunu belirtmek mümkündür. Öyle ki, bu süreçte, İngiltere ve Fransa bir savaş halindeyken, Amerika Birleşik Devletleri de savaşa dahil olmaya hazırlanma sürecinde ve Stalin ile Hitler ittifak halindedir (Salinas 2011, 22). Bahsedilen dönemde, Avrupa'ya belirsizlik hakimdir. Kan, gözyaşı, korku ve savaşın baskın geldiği Avrupa'da, diplomasi uzmanlarının yakın gelecek hakkında iyimser olduklarını söylemek mümkün değildir.

² İspanya iç savaşında Rusya'dan askeri malzeme getirmek için gönderilen iki geminin Ruslarca müsadere edildiği, bu gemilerin Türk limanlarına iltica ettiği takdirde zapt edilmesi isteği, **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Yer: 30-10-0-0 / 236 - 593 - 47, 21 Ağustos 1942.

Türkiye'deki görevi boyunca "Doğu ile Batı arasındaki köprü" konumunda olan Doriga, Saraçoğlu ile gerçekleştirdiği görüşmeye dair şunları ifade etmiştir (Salinas 2011, 22):

"...Türk Dışişleri Bakanını ziyaret etme nedenlerimden biri de İstanbul Limanına demirli "Magallanes" gemisini oradan çıkarmak için görevlendirilen komisyonun başkanlığına Deniz Kuvvetleri Komutanı Francisco Nuñez'i önermek idi. Görüşme atmosferinin samimiyetine dayanarak, Bakana Moskova seyahatinde edindiği izlenimleri sordum. Bakan, gayet açık yüreklilikle bana, Türkiye'nin sözünü tutmaktan ve Türk Dış Politikası'nın ilkeleri doğrultusunda çizilen rotayı takip etmekten daha fazlasını yapmadığını söyledi. Daha sonra Bakana, Rusya'nın saldırmasından korkup korkmadıklarını sordum ve Bakan, Sovyetlerin Türkiye'ye asla saldırmayacağını ve "bundan endişe duymadığını" ifade etti ve gülere ekledi: "pek bir şey bilmiyoruz..."

Doriga'nın Türklerin düşünce şeklini bildiği açıktır. Sovyetlerin Türkiye'ye saldırması halinde, Türkler kendilerini mümkün olan en iyi şekilde savunacaklardır ki bu da Türk Bakanın ifadesi ile şu anlama gelmektedir: "Türk ordusunu cephede mağlup etmek kolay değildir."

Türkiye Büyükelçisi, TBMM'nin altıncı döneminin birinci yasama yılının açılışında, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün yaptığı konuşmanın bir kopyasını İspanya Dışişleri Bakanlığına sunmuştur³.

2.2. 1941 – 1942 Yıllarındaki Gelişmeler

Mihver Devletlerin pervasız yaklaşımları ve dinmek bilmeyen ihtirasları doğrultusunda çok sayıda insanın hayatına mal olacak bir sürecin yaşandığı 1941 senesi, Türkiye kadar İspanya için de hayli hassas bir dönem olmuştur. Bu dönemde, Mihver Devletlerin askeri ve siyasi girişimleri insanlık için büyük bir tehdit oluşturmuş ve bu nedenle doğrudan doğruya sahadan bilgi aktarımı sağlayan insan istihbaratı neredeyse durma noktasına gelmiştir.

22 Haziran 1941 tarihinde Almanların Rusya'yı işgal etmeye başladığı Barbarossa Harekatı ve 7 Aralık 1941 tarihinde Japonların Pearl Harbor'daki Amerikan Donanmasına yönelik saldırısı Müttefikler üzerinde şok etkisi yaratmıştır (Wegner 1990, 105-127). Bu süreçte, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği doğrudan doğruya savaşa taraf olmuşlardır. Mihver Devletlerin hatalı eylemleri, Müttefiklerin elini kuvvetlendirirken, politik problemlerle baş etmeye çalışan tarafsız devletlerin de lehine gelişmelere neden olmuştur. Bu gelişmeler yaşanırken bir yandan da İngiltere, İspanya ve Türkiye'nin tepkilerini ve içinde bulundukları siyasi koşulları gözlemlemeye devam etmiştir. Mart ayında, İngiltere'nin Ankara'daki Büyükelçisi, Londra'ya ilettiği notunda "Türklerin sadakatine güvenebileceklerini" bildirmiştir (Deringil 2000, 136). Almanya'nın Ankara'daki Büyükelçisi Von Papan ise Berlin'e ilettiği notunda, Türk Dışişleri Bakanı Saraçoğlu'nun, Türkiye'nin mevcut siyasi tutumunu Almanya İngiltere'yi tam anlamıyla mağlup edene kadar değiştirmeyi düşünmediğini bildirmiştir. Büyükelçi Von Papan, 13 Mayıs 1941 Tarihinde Türkiye'nin Almanya'nın safında savaşa katılacağına dair bir antlaşma imzalanacağından son derece emin olduğunu bildirmiştir (Deringil 2000, 134).

Bu dönemde İspanya Dışişleri Bakanlığı, İtalya ve Almanya ile siyasi dengeyi koruyan Ramon Serrano Suñer yönetiminde olmuştur. Almanlar ihtiyaç duydukları hammaddeyi İspanya'dan temin etmek için bu durumdan yararlanma yoluna gitmişlerdir. Almanların gözünde Türkiye için de durum aynıdır ancak bir fark vardır; İspanya'nın Türkiye'den daha önce kendi saflarında savaşa katılacağına inanmaktadırlar, ancak Hitler ne Türklere ne de İspanyollara güvenmemektedir (Javier Tussel y Garcia Queipo de Lano 1985, 261).

1942 yılında Almanya'nın Sovyetlere yönelik tehdidi biraz da olsa azalma göstermiştir. Türkiye tarafsızlığını sürdürme yoluna gitmiştir ki yıl sonuna kadar İspanya da tarafsızlık politikasını yeniden tercih edeceğini ifade etmiştir (Deringil 2000, 172).

³ Reis-i Cumhur'un Nutku, TBMM, Zabıt Ceridesi, Cilt:VI, Birinci İnıkad, 1-XI-1939 Çarşamba, s. 2.

1942'nin ikinci yarısında İspanya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin zamanın ruhuna uygun şekilde sürdürülmesine yönelik girişimler hız kazanmıştır. 6 Temmuz günü, Dışişleri Bakanı Francisco Gomez, Madrid'deki Türkiye Büyükelçisini yemeğe davet ederek, bu yemek ile Türkiye ile İspanya arasındaki sıcak ilişkileri canlandırmayı amaçlamıştır (Salinas 2011, 56).

Ağustos ayına gelindiğinde, Türkiye'de özellikle Sefaradların yoğun olarak bulunduğu İstanbul ve İzmir'de (Arslan 2014, 119-142) İspanyol dili ve İspanyol müziğinin hayli popüler bir hale geldiğini söylemek mümkündür. 21 Ağustos 1942 tarihinde, yaz aylarında İstanbul'da ikamet eden İspanyol Büyükelçi, İstanbul'daki İspanyol Konsolosluğu aracılığı ile Klasik ve Popüler İspanyol Müzik plaklarının ivedilikle Ankara Radyosu'na gönderilmesini talep etmiştir. Bu mektubun neticesinde, Büyükelçi Pedro de Prat y Soutzo'nun talebinin Kasım ayına kadar yerine getirildiği görülmektedir (Salinas 2011, 57).

2.3. 1943 – 1944 – 1945 Yıllarındaki Gelişmeler

Savaş ortamı dinamiklerinin durağan bir hal aldığı 1943 yılı, Nazi Almanyası için oldukça kafa karıştırıcı bir dönem olmuştur. Almanya her ne kadar İtalya ile ittifakını devam ettirse de bu ittifakın savaşın seyri üzerinde bir etkisi görülmemektedir (David M. Glantz 2015, 169-170). Tıpkı Pasifikte Amerikan donanmasının saldırıları karşısında peşi sıra mağlubiyetle karşılaşan müttefiki Japonya gibi Almanya da Ortadoğu'ya hayli uzak bir konumda yer almaktadır ve bunun etkileri hissedilmektedir (Thorne 1978, 126-129).

1943 yılı Türkiye için de kritik bir yıl olmuştur. Toparlanma evresine giren Müttefiklerin baskısı, ağır ekonomik koşullarla baş etmeye çalışan Türkiye üzerinde etkilerini göstermiştir (Oran 2009, 388 – 391).

Bu süreçte halen tarafsızlığını koruyan İspanya, bir yandan Müttefiklerle ilişkilerini olumlu bir düzlemde sürdürürken öte yandan Almanlarla da dostane ilişkiler sürdürmeye çalışmıştır. Dolayısıyla İspanya'nın dış politikasının karmaşık bir yapıda seyrettiğini söylemek mümkündür. Türkiye ise Rusya'nın Almanya ile zafer ve mağlubiyet arasında inişli çıkışlı bir mücadele sürdürdüğü dönemde, Müttefiklerden ve bilhassa İngiltere'den askeri ve siyasi bir destek almaya devam etmiştir (Oran 2009, 450).

1943 yılı boyunca, İspanya'nın Türkiye'ye yönelik politikası, Türkiye'nin ekonomik durumu, Sovyet cephesindeki tehditler ve Amerika Birleşik Devletlerinin niyetleri göz önünde bulundurulduğunda, bir hayli dengeli seyretilmiştir.

Franco, Almanlarla ittifak yapmaksızın zaman kazanmaya çalışırken komünizme karşı muhalefet eden tavrını da sürdürmüştür. Her halükarda, eğer İspanya'nın Almanya saflarında savaşa katılması söz konusu olsa idi 1945 yılına gelindiğinde, Türkiye'nin 1918 ve 1919 yılında karşılaştığı kötü sürprizlerle yeniden karşı karşıya kalmasının kaçınılmaz olduğunu söylemek mümkündür. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya ile müttefik olan Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet ve Alman tehdidinden çekinerek yeniden Almanya ile ittifaka girişmesinin aynı üzücü mağlubiyet ile sonuçlanması bu süreçte rahatlıkla öngörülebilen bir ihtimaldir.

Her iki ülkenin de karar alma sürecine, Rus cephesindeki gelişmelerin birincil derecede etki ettiğini söylemek mümkündür ki bu doğrultuda verilen kararlar her ülkenin de lehine sonuçlanmıştır. 1943 yılı boyunca, her iki ülkenin büyükelçileri savaşın bütün cephelerinde çarpışan tarafların askeri durumu hakkında karşılıklı olarak demeçler vermiş ve fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Üzerinde durulan cephelerden en önemlileri, öncelikle Sovyet Cephesi ve daha sonra Balkanlar olmuştur.

23 Temmuz 1943'te Mussolini'nin yenilgisinin ardından İngiltere, Mihver Devletler yanlısı ancak tarafsız bir politika izleyen İspanya üzerindeki diplomatik ve siyasi baskılarını artırma yoluna gitmiştir. 4 Aralık 1943 tarihinde gerçekleştirilen İkinci Kahire Konferansı'nda ise Churchill Amerika Birleşik Devletleri Roosevelt'in önünde, Türkiye topraklarında yer alan askeri üslerin, Müttefiklerin

kullanımına açılması hususunda İsmet İnönü'ye baskı yapmıştır. Bunun ardından, Almanya'nın Türkiye Büyükelçisi Von Papen, Türk Dışişleri Bakanı Menemencioğlu'na, üslerin Müttefiklere açılmasının Almanya tarafından savaş ilanı olarak kabul edileceğini bildirmiştir (Oran 2009, 462). Bu siyasi gelişmeler esnasında İspanya için en fazla merak uyandıran konu Türkiye'nin bu gelişmelere tepkisi olmuştur (Salinas 2011, 65).

1944 yılının Ağustos ayında Francisco Gomez-Jordana y Sousa'nın hayatını kaybetmesinin ardından Dışişleri Bakanlığına İspanya'nın Fransa'daki büyükelçisi olan ve savaşın ilk yıllarında radikal sağcı görüşleri ile bilinen Jose Felix de Lequeira atanmıştır (Salinas 2011, 97).

Jordana'nın politikası Türk mevkiadaşının izlediği politika ile benzer olmuştur. Jordana, Franco'nun bilgisi dahilinde tarafsızlığını korumakla birlikte Müttefiklere yakın bir politika izleme yoluna gitmiştir. Jordana'dan sonra Dışişleri Bakanlığı'na Lequeira'nın atanmasına dair İngiltere Büyükelçisinin görüşünü J.Tusell şu şekilde aktarmaktadır (Javier Tusell y Garcia Queipo de Lano 1985, 544):

"İngiltere'nin Madrid'deki büyükelçisi Hoare'ye göre Dışişleri Bakanlığı'na Lequeira'nın getirilmesi, Franco'nun iktidarda kalmak için Falanjin desteğini arkasına almak için tercih ettiği bir çözüm yolu olmuştur."

Müttefiklerin lideri olan ABD, tıpkı Türkiye'ye yaptığı gibi, İspanya'ya da dış politikasına Müttefiklerin istediği doğrultuda yön vermesi hususunda baskı yapmıştır. Ancak, her iki ülke, Türkiye ve İspanya, savaş ortamındaki aktif rollerini kaybetmekten kaçınmayı amaçlamıştır. Bununla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Menemencioğlu üzerindeki İngiliz baskısı gün be gün hissedilir derecede artmıştır. Öyle ki, Sovyetler Birliği – İngiltere ilişkileri, Türkiye'nin kimi zaman İngiltere'den çekinir hale gelmesine neden olmuştur. Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye ile İngiltere arasında yaşanan krizde tarafsız kaldığını belirtmek mümkündür (Deringil 2000, 239).

1944 yılının Ağustos ayında, Türkiye neredeyse beş yıldır sürdürdüğü tarafsızlık politikasına son vermiş ve Almanya ile olan ilişkilerini sonlandırmıştır. 1945 yılının Şubat ayına gelindiğinde de Türkiye Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir.⁴

3. Sonuç

İki farklı coğrafyanın iki farklı kültürünü barındıran ve tarihsel geçmişleri bağlamında ayrı kulvarlarda mücadele etmiş olan Türkiye ve İspanya, 1939 ve 1945 yılları arasında cereyan etmiş olan İkinci Dünya Harbi sürecinde bilhassa da siyasi çerçevede etkileşim içerisine girmişlerdir. Bu tez çalışmasında derinlemesine bir biçimde irdelenerek yansıtılmış olan söz konusu etkileşim süreci aynı zamanda her iki ülkenin yaşamış olduğu baskıyı ve meydana gelen siyasi buhranı gözler önüne sermiştir. Zira hem Türkiye hem de İspanya Mihver ve Müttefik devletlerin kısılcısından bir türlü sıyrılamamış ve bu bloklardaki devletlerin dış siyasetleri için birer unsur olarak görülmüştür. İsmet İnönü yönetimindeki Türkiye'yi ve Franco idaresindeki İspanya'yı ortak paydada buluşturan savaşızsızlık beklentisine rağmen bu siyasi ve askeri baskıların devam etmesi her iki ülkenin karşı siyaset uygulamasına zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda "*denge siyaseti*" uygulayan ve katıldığı her platformda bu siyasetini dile getiren bir Türkiye profili ortaya çıkmıştır. Öte yandan harp sürecinde Hitler yönetimindeki Almanya'ya ve Mussolini liderliğindeki İtalya'ya yakın olan bir İspanya profili görülse de esas hedef olarak savaşızsızlık ilkesi benimsendiği için bu yakınlık dolaylı olmaktan öteye geçememiş ve hatta savaşın sonlarına doğru Mihver devletlerden farklı bir politika benimseyen bir İspanya ortaya çıkmıştır.

ABD'den Japonya'ya, İngiltere'den Sovyet Rusya'ya kadar farklı kıtalardan onlarca ülkenin

⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Olağanüstü İnikat, 23-II-1945 Cuma, s.126.

doğrudan ve dolaylı bir şekilde dahil olduğu İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye ve İspanya'nın siyasi tavırları kendi gelecekleri adına da belirleyici olmuştur. Söz konusu dönemde, Türkiye'nin durumunu anlamak adına, dönemin Ankara'daki İspanya Büyükelçisi Carlos L. Doriga'nın kaleme aldığı mektupların yol gösterici olduğunu belirtmek gerekir. Bu mektuplar sayesinde Türkiye'deki durumu ilk elden öğrenmek mümkün olmuştur. Kısa bir süre önce savaştan çıkmış bir ülke olan Türkiye, bu savaşın yaralarını henüz tam olarak sarmadan yeni ve üstelik gereksiz bir savaşa girmek için diplomasinin sunduğu bütün araçlardan yararlanma yoluna gitmiş ve bütün stratejisini gereksiz bir savaştan uzak kalmak üzerine inşa etmiştir. Bu bağlamda gösterilen bütün çabaların temelinde rasyonel bir tarafsızlık arayışı bulunmuştur ki bu süreç büyük zorlukları da beraberinde getirmiştir.

Savaş sürecinde belirleyici olan siyasi manevraların yakınlaştırdığı Türkiye ve İspanya savaş sonrasında uzun yıllar devam eden soğuk savaş döneminde de ikili ilişkilerini siyasi ve kültürel bağlamda sürdürmüş ve günümüze kadar devam eden bir ilişki ağı oluşturulmuştur. Bu ilişki ağının savaş esnasındaki boyutunu ele alan mevcut tez çalışmasında; İkinci Dünya Savaşı ekseninde Türkiye ve İspanya bağlamında cereyan eden gelişmeler bu şekildedir. Ortaya çıkan tablo göstermektedir ki; Franco İspanya'sı ve İnönü Türkiye'si her ne kadar ideolojik çerçevede farklı çizgilere sahip olsa da dış politika kontekstinde benzer tutumlar sergilemiş ve her iki ülke ilerleyen süreçte değişen yönetimlere ve yeni politik çizgilere rağmen ilişkilerini sürdürebilmiştir.

KAYNAKÇA

- Arslan, Hammet. «"Tarihsel Süreçte İzmir Yahudi Cemaatinin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durumu"». *Milel ve Nihal* XI, no. 1 (2014): 119 – 142.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 0-10-0-0 / 236 - 593 - 47, 21 Ağustos 1942.
- David M. Glantz, Jonathan M. House. *When Titans Clashed: How the Red Army Stopped Hitler*. University Press of Kansas, 2015.
- Deringil, Selim. *Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- Doussinague, José María. *España Tenía Razón 1939-1945*. Madrid: Espasa Calpe, 1949.
- Hoare, Sir Samuel. *Ambassador on Special Mission*. London: Collins, 1946.
- Javier Tusell y García Queipo de Lano, Franco y Mussolini. *La Política Española Durante La Segunda Guerra Mundial*. Madrid: Planeta, 1985.
- Oran, Baskın. *Türk Dış Politikası*. 15. Cilt I. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Salinas, David. *Las Relaciones Hispano-Turcas Durante La Segunda Guerra Mundial (1939 – 1945) A Través de Sus Documentos*. Valladolid: Editorial Spica Siglo XXI SL, 2011.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt:VI, Birinci İnıkad, 1-XI-1939, Çarşamba ve Olağanüstü İnıkad, 23-II-1945, Cuma.
- TBMM, Zabıt Ceridesi, Reis-i Cumhur'un Nutku, Cilt:VI, Birinci İnıkad, 1-XI-1939 Çarşamba. Thorne, Christopher. *Allies of a kind: The United States, Britain and The War against Japan, 1941-1945*. Oxford : Oxford University Press, 1978.
- Wegner, Bernd. « "The Road to Defeat: The German Campaigns in Russia 1941 – 43" ». *The Journal of Strategic Studies* 13, no. 1 (1990): 105 – 127.